

STJEPAN VUKUŠIĆ

MJESNI I KNJIŽEVNI LIKOVI EKONIMA I
NJIHOVIH ETNIKA I KTETIKA U PULJSKOJ OPĆINI

Pri ulasku u književni jezik, mjesni se likovi imena naseljenih mjesta i njihovih etnika i ktetika moraju u određenom smislu prilagoditi tom jeziku jer ulaze iz jednog sustava normi u drugi. Te prilagodbe mogu biti odsječne i nadodsječne. O obojima je, ali ipak s težištem na prvim, Stjepan Babić pisao u članku Prezimana, toponimi, etnici i ktetici u književnom jeziku.¹ Po tome radu odsječne prilagodbe nisu istovrsne, pa Babić razlikuje prezimana i toponime s jedne strane — koji su vlastita imena u pravom smislu, te u književni jezik ulaze kao leksičke jedinice u svom osnovnom liku, tj. u nominativu jednine ili množine — i etnike i ktetike s druge strane što »ulaze u književni jezik kao gramatička, tvorbena kategorija«², pa se i tvorbena prilagođuju. Za svrhe književnog normiranja posebno je važno da se prema ovom Babićevu članku naglasno prilagođuju i toponimi, i etnici, i ktetici a da se i sami toponimi sklanjaju po uzorcima književnoga jezika. To je posve logično jer bi se inače moralo priznati da za određene kategorije riječi ne vrijede norme književnog jezika, a to bi već bilo u suprotnosti s njemu svojstvenom nadteritorijalnošću koja neminovno proizlazi iz naravi književnojezične funkcije.

U ovom se radu na gradivu puljske općine govori i o segmentnom sloju — sve se jedinice navode u mjesnim i predloženim književnim likovima — i o nadodsječcima, s posebnom namjerom da se i općenito utvrdi kakve se sve proizvodjske prilagodbe mogu javiti pri ulasku mjesnih likova u književni jezik.

Cini se da je pri daljem izlaganju najprikladnije poći od najmanjeg stupnja prilagodbe prema složenijim stupnjevima, pa se takav postupak ovdje i primjenjuje. Kad bi se pritom razlučivale i odsječne prilagodbe od nadodsječnih, dobili bismo preopširnu podjelu a uz to bi se dio jedinica morao više puta ispisivati. Zato će se izbjeći takvo razlučivanje.

Na lijevoj se strani navode mjesni likovi, a na desnoj predloženi književni kako su utvrđeni u radu s informantima koji su ujedno nositelji

¹ Jezik XXIII, str. 139—144.² Str. 142.

hrvatskih novoštokavskih i književnojezičnih prozodijskih vrijednosti. Od tog je u određenom smislu izuzetak samo informant iz Istre.³

Prvu skupinu u prihvaćenoj podjeli predstavlja šesnaest jedinica⁴, koje zahtijevaju samo naglasne i zanaglasne promjene. Pritom nisu posrijedi samo ona jednostavna pravila prenošenja naglasaka što su ishod teoretskog uopćavanja procesa naglasne novoštokavizacije koja je značajna za organski razvoj štokavskoga narječja. Ovdje je riječ o gradivu drugog idioma — čakavsko-štokavskog i manjim dijelom štokavsko-čakavskog — i o prilagodbama njegovih naglasnih jedinica već izgrađenom autonomnom prozodijskom sustavu koji pritom djeluje svojom ukupnošću, tj. i prijenosom naglasaka, i njihovom adaptacijom, i, što je osobito važno, ekspanzijom produktivnih tipova kao izrazom razvojnih tendencija. Tako npr. uz prijenos: Pomèr — Pòmèr, Šišānānka — Šišānka, vidimo i naglasnu adaptaciju, tj. promjenu tona: Fažāna — Fažāna, Gajāna — Gajāna, ili pak promjenu tona i dužine: Šišānac — Šišānac, Ližnjānac — Ližnjānac itd. Ima i složenijih odnosa, npr. Šišān — Šišāna — Šišān — Šišāna, gdje se u jednom sklonidbenom uzorku javlja i prijenos naglasaka, i dužinska, i tonska adaptacija. Na kraju, moguće je da se mjesni naglasni lik prilagodi književnom i izvan svih tih odnosa, npr. Medulīn — Medulīna — Mèdulīn — Mèdulīna. Tu se naime ne radi ni o prijenosu ni o adaptaciji u uže terminološkom značenju, bar što se tiče samoga naglasaka. U tom se slučaju odsječak zbog svoga glasovnog sastava uklopio u naglasni tip koji je za takve odsječke uobičajen u književnom jeziku: Õgulīn — Õgulīna, Vāražđin — Vāražđina itd. Treba pripomenuti da će nositelji arhaičnijeg tipa novoštokavskog naglašavanja ostvariti Medulīn — Medulīna kao i Ogulīn — Ogulīna . . .

U okviru navedenih pravila i tendencija idu slijedeće jedinice:

Banjôle, G Banjôla
Banjôlac, Banjôlka
banjôlski

Bànjôle, G Bānjōlā
Bānjôlac, Bānjōlka
bānjōlski

Fažāna, G Fažāne
Fažānac, Fažānka
fažānski

Fažāna, G Fažānē
Fažānac, Fažānka
fažānski

Filipāna, G Filipāne
Filipānac, Filipānka
filipānski

Filipāna, G Filipānē
Filipānac, Filipānka
filipānski

Gajāna, G Gajāne
Gajānac, Gajānka
gajānski

Gajāna, G Gajānē
Gajānac, Gājānka
gājānski

³ Miroslav Bertoša (Istra), Milan Nosić (Hercegovina, zapadna), Stjepan Sekereš (Slavonija), Ivan Svetić (Lika, novoštokavski ikavski dio), Stjepan Vukušić (Hrvatsko primorje, štok. dio), Ivan Zoričić (Dalmacija, štok. ikavski dio).

⁴ Pod jedinicom se ovdje razumije ekonim s njemu pripadnim etnicima i ktekikom.

Galižana, G Galižane
Galižanac, Galižanka
galižanski

Galižana, G Galižanē
Galižanac, Galižanka
galižanski

Kāvran, G Kāvra
Kāvranac, Kāvranka
kāvranski

Kāvran, G Kāvra
Kāvranac, Kāvranka
kāvranski

U ovom posljednjem slučaju potrebna je samo zanaglasnodužinska promjena. Povoljnija bi od toga bila samo nulta prilagodba, tj. posvemašnja jednakost mjesnog i književnog lika, ali takva primjera nema u gradivu puljske općine.

Krnica, G Krnice
Krničar, Krničarka
krnički

Kr̄nica, G Kr̄nicē
K̄rničār, K̄rničārka
k̄rnički

Ližnjān, G Ližnjāna

Ližnjan i Ližnjān, G Ližnjana i
Ližnjāna

Ližnjānac, Ližnjānka
ližnjānski

Ližnjānac, Ližnjānka
ližnjānski

Medulīn, G Medulīna

Mēdulīn i Medūlin, G Mēdulina i
Medulīna

Medulīnac, Medulīnka

Mēdulīnac i Medulīnac, Mēdulinka i
Medulīnka

medulīnski

mēdulīnski i medūlīnski

Pomēr, G Pomēra
Pomērac, Pomērka
pomērski

Pòmer i Pòmēr, G Pòmera i Poméra
Pòmērac i Pomérac, Pòmērka
pòmērski i pòmērski

Premantūra, G Premantûre
Premantûrac, Premantûrka
premantûrski

Premantúra, G Premantûrē
Premantûrac, Premantûrka
premantûrski

Šišān, G Šišāna
Šišānac, Šišānka
šišānski

Šišan i Šišān, G Šišana i Šišāna
Šišānac, Šišānka
šišānski

Štinjān, G Štinjāna

Štinjan i Štinjān, G Štinjana i
Štinjāna

Štinjānac, Štinjānka
štinjānski

Štinjānac, Štinjānka
štinjānski

Valtūra, G Valtûre
Valtûrac, Valtûrka
valtûrski

Valtúra, G Valtûrē
Valtûrac, Valtûrka
valtûrski

Vodnjân, G Vodnjâna	Vòdnjan i Vòdnjân, G Vòdnjana i Vodnjâna
Vodnjânac, Vodnjânka vodnjânski	Vodnjânac, Vòdnjânka vòdnjânski

U ovoj je skupini jedinica zanimljiv slučaj ekonim Mutvoran i njegovi etnici i ktetik. Riječi su donekle neobična glasovnog sastava, pa se teško uklapaju u točno određene prozodijske likove. Zato od naših informanata gotovo nitko ni s kim nije suglasan u naglašavanju tog primjera. Čini se da je stoga najbolje uzeti kao književne likove sustavan prijedlog Stjepana Sekereša, to više što se njegovi naglasci ovdje podudaraju s najčešćim sustavnim novoštokavskim rješenjem, tj. pravilnim prijenosom silaznih naglasaka za jedan slog unatrag. Dakle, prema mjesnim likovima Mutvorân, G Mutvorâna, Mutvorânac, Mutvorâanka, mutvorânski predlažu se književni Mutvòran, G Mutvòrana, Mutvòranac, Mutvòrânka, mutvòrânski.

U sljedećoj skupini jedinica dolazi do morfoloških i naglasnih prilagodbi ili samo do morfoloških i zanaglasnodužinskih. Za ovaj je dio grativa posebno značajna prilagodba genitiva množine imenica muškog roda s nultim morfom. Naime, tridesetak ekonima Puljštine jesu množinski oblici takvih imenica. One u mjesnim likovima imaju u genitivu množine nastavak *-i*: do Belâvići, Bîbići, Bokòrdići itd. U Priručnoj gramatici hrvatskoga književnog jezika piše: »U gen. mn. se osim nastavka *-ā* upotrebljavaju i nastavci *-i*, *-ju*. Nastavak *-i* ima imenica *ljûdi* — *ljûdi* i nekoliko imenica koje znače mjeru, i to *mješec*, *sât*, *pâr*, *hvât*, *âr*; *přst*, *gòst*; *mjeseci*, *sâti*, *pâri*, *hvâti* (rjeđe se govori *hvâtâ*, *hvâtôvâ* ili *hvâtôvâ*), *ârî* (i *ârâ*), *přsti* (običnije *přstijû*), *gòsti* (običnije *gòstijû*). Pored genitiva *cívâ*, *mrávâ*, *zúbâ* upotrebljavaju se i oblici *mrávi*, *cívi*, *zúbî*.«⁵ Dakle, nastavak *-i* u genitivu množine ima u književnom jeziku samo određeni broj imenica, pa sve one ekonime Puljštine koji su množinski oblici imenica muškog roda treba u genitivu množine prilagoditi književnom jeziku, npr. do Belâvići, iz Bokòrdići postaje do Belâvićâ, iz Bokòrdićâ. Inače bi se narušila morfološka norma književnog jezika, pa on, napustivši tako načelo nadteritorijalnosti, ne bi mogao pravilno funkcionirati. Stanovit terenski otpor takvu književnom obliku proizlazi, mislim, odatle što mjesni govori Puljštine nemaju zanaglasnih dužina, pa je lik spomenutih imena Belâvića, Bokòrdićâ itd. koji bi trebao u tim govovima služiti kao genitiv množine, u jezičnoj svijesti ovdašnjeg žiteljstva zapravo genitiv jednine. Toj svijesti tek ono *-i* znači množinu, a genitiv se izriče pomoću prijedlogâ: do Belâvići, iz Bokòrdići... Ipak, intelektualci Istrani prihvaćaju genitiv na *-a*, npr. povjesničar Miroslav Bertoša, glazbenik Slavko Zlatić i drugi.

Za naglasne prilagodbe i ove skupine ekonima, njihovih etnika i ktetika vrijede pravila koja su prethodno utvrđena i primijenjena na prvu skupinu jedinica.

⁵ Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika, Zavod za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku — Zagreb, Školska knjiga, Zagreb 1979, str. 75.

Belävići, G Belävići Belävić, Belävićka belävićki	Bèlavići, G Bèlavićā Bèlavić, Bèlavićka bèlavićki
Bībići, G Bībići Bībićar, Bībićarka bībićki	Bībići, G Bībićā Bībićār, Bībićārka bībićki
Bokòrdići, G Bokòrdići bokòrski	Bokòrdići i Bòkòrdići, G Bokòrdiēcā i Bòkòrdiēcā bòkòrdski
Borīnići, G Borīnići borīnski	Bòrinići, G Bòrinićā bòrīnski
Bòškari, G Bòškari Bòškar, Bòškarka bòškarski	Bòškāri, G Bòškārā Bòškār, Bòškārka bòškārski
Brīčanci, G Brīčanci Brīčanac, Brīčanka brīčanski	Brīčānci, G Brīčānācā Brīčānac, Brīčānka brīčānski
Bùtkovići, G Bùtkovići Bùtković, Bùtkovićka bùtkovićki	Bùtkovići, G Bùtkovićā Bùtković, Bùtkovićka bùtkovićki
Cokūni, G Cokūni Cokunāš, Cokunāška cokūnski	Cokūni, G Cokūnā Cokunāš, Cokunāška cokūnski
Čabrunīći, G Čabrunīći Čabrūnac, Čabrūnka čabrūnski	Čābrunići i Čabrūnići, G Čābruniēcā i Čabrūniēcā Čābrunac i Čabrūnac, Čābrūnka čābrūnski
Dīvšići, G Dīvšići dīvšićki	Dīvšići, G Dīvšićā dīvšićki
Fòli, G Fòli Fòlka fòlski	Fòli, G Fòlā Fòlka fòlski
Jūršići, G Jūršići Rovèrac, Rovërka rovèrski	Jūršići, G Jūršićā Rovèrac, Ròvërka ròvèrski
Krančići, G Krančići krančićki	Krànčići, G Krànčićā krànčićki

Máli Varèški, G Mâlih Varèški Vareškâš, Vareškašica vareškaški	Mâli Vàreški, G Mâlih Vârèškâ Varèškâš i Vàreškâš, Vareškašica varèškâški i vâreškâški
Orbânici, G Orbânici Filipânac, Filipâнка filipânski	Orbanići, G Orbanicâ i Orbanicâ Filipânac, Filipâнка filipânski
Pâjkovići, G Pâjkovići pâjkovski	Pâjkovići, G Pâjkovicâ pâjkovski
Pavićini, G Pavićini Pavićanac, Pavićanka pavićinski	Pavićini i Pavićini, G Pavićinâ i Pavićinâ Pavićânac i Pavićanac, Pavićânka pavićinski i pavićinski
Pereslji, G Pereslji peresljski	Perèsiji, G Perèsijâ perèsijski
Peruški, G Peruški Peruškâč i Peruškâš Peruškačica i Peruškašica peruškâčki	Pèruški, G Pèrùškâ Perùškâč i Perùškâš Perùškâčica i Perùškâšica perùškâčki
Pùsti, G Pùsti pùstovski	Pùsti, G Pùstâ pùstovski
Rèžânci, G Rèžânci Rèžanac, Rèžânka rèžânski ⁶	Rèžânci, G Rèžanâcâ Rèžanac, Rèžânka rèžânski
Sâlambati, G Sâlambati salambâtski	Sâlambati, G Sâlambâtâ sâlambâtski i salâmbâtski
Smoljânci, G Smoljânci Smoljânac, Smoljânka smoljânski	Smoljânci, G Smoljânâcâ i Smòljânâcâ Smoljânac, Smòljânka smòljânski
Šajjini, G Šajjini Šajjinac, Šajjinka šajjinski	Šajini, G Šajinâ i Šajinâ Šajjinac, Šajjinka šajjinski
Šegōtići, G Šegōtići Šegōtićar, Šegōtićarka šegōtićarski	Šègotići, G Šègoticâ Šègotićâr, Šègotićârka šègotićki

⁶ U ove se jedinice čuju zanaglasne dužine a to je svakako izuzetna pojava za govore Puljštine.

Vèliki Varèški, G Vèlikih Varèški Vareškāš, Vareškašica vareškāški	Vèlikī Vàreški, G Vèlikīh Vàrēškā i Vàrēškā Varēškāš i Vàreškāš, Vareškašica varēškāški i vàreškāški
---	---

Sada slijedi skupina jedinica u koje dolazi do trostrukih prilagodbi mjesnih likova književnim likovima, i to morfoloških, naglasnih i tvorbenih. Ove se potonje odnose na likove muških etnika. Naime, u primorsko-istarsko-goranskom pojasu sufiks se -anin krati u -an, npr. Istran, Goran, Senjan, Ličan itd. U književni jezik ide samo nepokraćeni sufiks -anin, pa književni likovi glase: Istranin, Goranin, Senjanin, Ličanin itd. Morfološke i naglasne prilagodbe već su obrađene prije, pa se u daljem tekstu samo primjenjuju.

Brätulići, G Brätulići Brätulićan, Brätulićanka brätulićki	Brätulići, G Brätulićā Brätulićanin, Brätulićānka brätulićki
Hrèlići, G Hrèlići Hrèlićan, Hrèlićanka hrèlićki	Hrèlići, G Hrèlićā Hrèlićanin, Hrèlićānka hrèlićki
Jadrèški, G Jadrèški Jadreškān i Jadreškānac Jadreškānka jadreškānski	Jàdreški, G Jàdrēškā i Jàdrēškā Jàdreškānin i Jàdreškānac Jàdreškānka jàdreškānski
Kùjići, G Kùjići Kùjićan, Kùjićanka kùjićanski	Kùjići, G Kùjićā Kùjićanin, Kùjićānka kùjićki i kùjićānski
Loborīka, G Loborīke Loborīčan, Loborīčanka loborīčanski	Lobòrika, G Lobòrikē Lobòrićanin, Lobòrićānka lobòrićki
Manjadvòrci, G Manjadvòrci Manjadvòrčan, Manjadvòrka manjadvòrski	Manjadvórci, G Manjadvórācā i Manjādvrācā Manjadvórcanin, Manjādvrōrka i Manjadvórcānka manjādvōrski i mǎnjadvōrski
Muntīć, G Muntīća Muntīćan i Muntīćar Muntīćarka i Muntīćka muntīćki	Mùntiće, G Mùntića Mùntićanin i Mùntićār Mùntićārka i Mùntićka mùntićki
Pùla i Pùla, G Pùlē i Pùlē Pùljan i Puležān Pùljanka i Puležānka pùljski i pùlski	Pùla i Pùla, G Pùlē i Pùlē Pùljanin Pùljānka pùljski i pùlski

Răkalj, G Răklja
Răkljan, Răkljanka
răkljanski

Răkalj, G Răklja
Răkljanin, Răkljanka
răkaljski

U ovoj je skupini izuzetak etnik Perojec jer se ne radi o odnosu sufixa -an : -anin, nego o zamjeni -ec sa -ac a treba prilagoditi i sam ekonim s morfološkoga gledišta:

Përoja, G Përoje
Peròjec, Peròjka
peròjski

Përoj, G Përoja
Përojac, Përojka
përojski i përojski

U određenog se broja ekonima, njihovih etnika i ktetika — uz naglasne, morfološke ili tvorbene promjene — očituje i potreba za različitim glasovnim prilagodbama.

Tako se u određenim govorima Puljštine ne razlikuju fonemi č : ć, pa mjesne likove i u tome treba prilagoditi književnom jeziku.

Bičiči, G Bičiči
bičičanski

Bičiči, G Bičičā
bičički

Čükriči, G Čükriči
čükrički

Čükriči, G Čükričā
čükrički

Prema očekivanome književnom fonemu *o* susreće se u dva mjesna govora fonem *a*, pa se i to prilagođuje:

Răpanji, G Răpanji
Răpanjka
răpanjski

Răponji, G Răpōnjā
Răpōnjka
răponjski i răpōnjski

Stakôvci, G Stakôvci
Stakôvac, Stakôvka
stakôvski

Štókovci, G Štókovācā
Štókovac, Štókōvka
štókovski

U ovom se primjeru prilagođuje i početno *s* u *š* jer je službeni naziv mjesta već utvrđen u liku Štókovci.

Zanimljiv je slučaj ekonim Marčana sa svojim etnicima i ktetikom. Ližnjaci, npr., a jednako i sami stariji Marčani izgovaraju likove bez *a*, tj. Mrčana, Mrčane itd., a mlađi ostvaruju likove sa *a*: Marčanka, marčanski i dr. Budući da je službeni naziv utvrđen u liku Marčana, toga se treba i držati.

Marčāna, G Marčāne
Marčānac, Marčānka
marčānski

Marčāna, G Marčānē
Marčānac, Mārčānka
mārčānski

Ekonim Prodol čuje se u nominativu jednine u mjesnim likovima Prodō i Prodōja zbog prijelaza fonema *l* u *o*, odnosno u *a* pri čemu se u

potonjem slučaju javlja i međusamoglasničko *j*. Kako je ekonim službeno već utvrđen u liku Prodol, to i ovdje tako ostaje.

Prodô i Prodôja, G Prodôla	Pródol, G Pródola
Prodoljân, Prodoljânka	Pródoljanin, Pródoljânka
prodoljânski	pródolski

I na kraju, poseban je slučaj ekonim Svetvinčenat. U mjesnim govorima i u široj pokrajinskoj jezičnoj svijesti ustaljen je lik Savičênta, G Savičênte, a odatle se izvode i drugačiji etnici i ktetik od onih koji se izvode od službenog naziva Svetvinčenat.

Savičênta, G Savičênte	Svetvinčênat, G Svetvinčênta
Savičêntînac, Savičêntînka	Svetvinčêntînac, Svetvinčêntînka
savičênski	svetvinčênatski

Kad je god mjesni naglasak u skladu sa zapadnonovoštokavskim, a time i književnojezičnim općim propisom, uzet je izvorni naglasak bez obzira na to što bi zapadni novoštokavac, dakle izvorni nositelj hrvatske književnojezične prozodije i drugačije naglasio pojedine riječi. Uzeto je npr. Pâjkovići, Bričânci, Râponji iako se na temelju rečene novoštokavske osnovice čuju naglasci Pájkovići, Bričânci, Ráponji itd. Uz ovo valja napomenuti da su informantu iz Istre bliži adaptirani nego preneseni naglasci što i opet svjedoči o pretežnosti mjesta naglasaka.

Što se tiče razvojnih tendencija naglasnoga sustava, i na ovome je gradivu utvrđeno njegovo rasterećivanje ekspanzijom nepreinačenih tipova, npr. Šišân—Šišâna, Štînjân—Štînjâna, Ližnjân—Ližnjâna itd. Samo su se piscu ovog članka i samo donekle kojem drugom informantu činili u navedenim primjerima bližima ili bar mogućima likovi s preinakom naglasaka: Šišân—Šišâna, Štînjân—Štînjâna i sl. Uzet je dakako na prvom mjestu u dubletama naglasak većine. Kao i ona već istaknuta pojava naglasnih tipova mimo prijenosa i adaptacije u užem smislu, i to je izraz razvoja prozodijskog sustava putem rasterećivanja.

Uz navedeni Babićev članak u kojem se uglavnom govori o odsječnim prilagodbama, nadati se da će i ovaj rad s težištem na nadodsječcima pomoći pri utvrđivanju polazišta književnojezičnog normiranja ekonima i njihovih etnika i ktetika.

Zusammenfassung

ÖRTLICHE UND STANDARDISIERTE FORMEN DER ORTSNAMEN, BEWOHNERNAMEN UND IHRER ADJEKTIVA IM KREIS PULA

In die Schriftsprache eingehend, passen sich die Formen von Ortsnamen, Völkernamen und aus ihnen abgeleiteten Adjektiven dieser Sprache sowohl auf der segmentalen als auch suprasegmentalen Ebene an. In diesem Beitrag wird über die notwendigen Anpassungen auf verschiedenen Ebenen gesprochen.